

XAVIER ROUSSEAU & LAURENCE VAN YPERSELE (RED.)

**«La Patrie crie vengeance! La répression
des 'inciviques' belges au sortir de la
guerre 1914-1918»**

Brussel, Le Cri/UCL, CHDJ, 2008, 437 p.

Historici zijn er doorgaans van overtuigd dat er geen onbelangrijke, 'kleine' onderwerpen bestaan. Dat blijkt jaarlijks weer uit het overzicht van de Belgische historiografische productie. De meest uiteenlopende onderwerpen worden – vaak op lokale schaal – aan uitputtend onderzoek onderworpen. En dat is een groot goed. Gezien die diversiteit van de historische belangstelling, kan het verwondering wekken dat er nog steeds onderwerpen met aanzienlijke historische draagwijdte bestaan die nauwelijks aangeroerd zijn door naarstige geschiedkundigen. Zo'n 'groot' onderwerp dat tot voor kort amper bestudeerd werd, is de bestraffing van het 'incivisme' in België na de Eerste Wereldoorlog. Hoe de Belgische staat en samenleving vanaf 1918 afrekenden met de voormalige 'collaborateurs' (om een anachronistisch begrip te gebruiken) van de Duitse bezetter, was grotendeels *terra incognita*. Enkel de bestraffing van het Vlaams-nationalistische activisme, niet toevallig de enige vorm van collaboratie tijdens 1914-1918 die in de publieke herinnering (enigszins) is blijven voortleven, kon op enige historische belangstelling rekenen. Zoals bij Belgische historici de Tweede Wereldoorlog in het algemeen de Eerste lange tijd bleef overschaduwen, was de belangstelling voor de zuiveringen na 1944 vele groter dan voor die na 1918.

4 GISELE SAPIRO, *La Guerre des écrivains (1940-1953)*, Paris, Fayard, 1999.

Nochtans is voor een goed begrip van de repressie van de collaboratie van de Tweede Wereldoorlog kennis van de afwikkeling van de Grote Oorlog essentieel.

Redenen te over dus om de (langverwachte) publicatie van de bundel *La patrie crie vengeance!* met vreugde te begroeten. De uitgevers temperen in de inleiding de verwachtingen van de lezer: het ligt niet in hun bedoeling een volledige synthese over de bestraffing van het 'incivisme' te schrijven, maar de lezer bekend te maken met de eerste resultaten van onderzoek dat zij de afgelopen jaren aan de UCL gevoerd en gestimuleerd hebben. Daarmee doen ze hun eigen bundel onrecht aan. Al gaat het niet om de definitieve studie, de bundel blijft zeker niet steken in een verkennend stadium, maar biedt de lezer voor het eerst een samenhangend beeld op de bestraffing van het 'incivisme' na de Eerste Wereldoorlog.

Gegroepeerd in vier grote delen, analyseren in het totaal tien auteurs uiteenlopende aspecten van het thema. In deel I worden naast de bronnen en de historische context ook het geweld van onderop tegen incivieken geanalyseerd. In deel II staat de focus gericht op de werking van justitie zelf. In deel III volgt een analyse van de beeldvorming over incivieken. Deel IV, onder de ietwat misleidende titel *Galerie de portraits*, biedt dan weer analyses van zeven heel uiteenlopende geruchtmakende zaken, gaande van de affaire August Borms over de vervolging van veehandelaren en brouwers die voor Duitse rekening gewerkt hadden tot de repressie van Waalse activisten. Een flink stuk historiografisch niemandsland wordt

met andere woorden door dit boek in één klap in kaart gebracht.

Niet alleen de onderwerpskeuze van deze bundel is bijzonder gelukkig, ook de manier waarop het pionierswerk uitgevoerd werd, verdient alle lof. De kracht van de bundel ligt met name in de originele en verfrissende verbinding van twee onderzoekstradities die het afgelopen decennium allebei een hoge vlucht genomen hebben. Uitgaande van hun respectieve specialismen weten de betrokken auteurs de verworvenheden van de vernieuwde cultuurgeschiedenis van de Eerste Wereldoorlog met vrucht te koppelen aan de sociaal-politieke analyse van de *criminal justice history*. Het gelukkige resultaat is een zorgvuldige analyse met een uitgesproken gelaagd karakter. De empirische basis bestaat uit diverse types, doorgaans nooit eerder geëxploiteerde bronnen, waarvan gerechtelijke archieven en statistieken en de pers de hoofdbrok uitmaken. Kwantitatieve en kwalitatieve analyse van die bronnen worden op voorbeeldige wijze gecombineerd.

Die gelaagde aanpak laat toe diverse aspecten van het vraagstuk met veel zin voor nuance te ontleden. De morele taal die ten aanzien van incivieken binnen staat en samenleving gehanteerd werd, wordt ontcijferd. De werking van strafrechtelijke praktijken wordt nauwgezet gereconstrueerd en in de sociaal-politieke context van de naoorlogse samenleving geplaatst. De rol van justitie voor de heropbouw van de legitimiteit van de Belgische staat wordt vanuit *transitional justice*-perspectief geanalyseerd. Het complexe samenspel van informele druk van onderop en formele

repressie wordt nochtans evenmin uit het oog verloren.

Die zin voor nuance staat krachtige stellingnames echter niet in de weg. Die behelzen niet alleen de organisatie van de repressie zelf – de auteurs benaderen de werking van het gerechtelijke apparaat met uitgesproken kritische distantie –, maar ook en vooral de afwikkeling en politieke doorwerking ervan tijdens de decennia na 1918. De (Franstalige) auteurs van deze bundel gaan daarbij politiekgevoelige onderwerpen niet uit de weg, zoals met name de invloed van de repressie na de Eerste Wereldoorlog op de communautaire verhoudingen en de weerslag op de repressie na de Tweede Wereldoorlog. Volgende uitspraak van Xavier Rousseaux geeft goed aan welk kapitaal belang de auteurs aan de erfenis van de repressie van 1918 hechten en illustreert dat ze daarbij geen omzwachtelend taalgebruik hanteren: “*C’est bien dire combien près d’un siècle d’histoire de la Belgique se trouva gangrené par ce processus de rétribution politique mené par une justice belge essoufflée et vieillie*” (p. 64). De auteurs benadrukken hoe de uitkristallisering van het beeld van *la Flandre incivique* onder de Franstalige publieke opinie – dat het veel gelaagder beeld dat tijdens en onmiddellijk na de oorlog over het ‘incivisme’ in België bestond, geleidelijk verdrong – de politieke afwikkeling van de erfenis van 1918 bemoeilijkte en de communautaire relaties langdurend zou beïnvloeden.

Net gezien de diepgaande invloed van de strijd om het oorlogsverleden op de geschiedenis van de communautaire verhoudingen in België, is het extra

jammer dat de focus van dit boek overwegend op Wallonië en Brabant gericht staat. Paradoxaal genoeg is het goed mogelijk dat die eenzijdige focus het belang van communautaire verschillen uitvergroot. Een en ander is het gevolg is van de ontstaansgeschiedenis van deze bundel: licentiaatsverhandelingen en seminarieoefeningen aan de UCL over francofoon België leverden veel bouwstenen aan. De auteurs zijn zich van dit onevenwicht bewust en spreken de hoop uit dat snel onderzoek over de overige, Nederlandstalige provincies volgt. Ze signaleren bovendien dat nieuw onderzoek over de epuratie en de amnestiekwestie evenzeer noodzakelijk is om het vraagstuk volledig te omsluiten. Pas als aan die voorwaarden voldaan is, kan aan het schrijven van een werkelijke synthese gedacht worden. Dat doet alles-behalve afbreuk aan de niet geringe merites van deze bundel. De publicatie brengt niet alleen de contouren van een voorheen nagenoeg onbekende thematiek in kaart, zij biedt ook diepte-exploratie van een aantal cruciale deelaspecten en stimuleert verder onderzoek door richtingaanwijzers naar blijvende witte vlekken op de kaart uit te zetten.

Antoon Vrints